Mariusz MIEDZIŃSKI

Akademia Pomorska w Słupsku

BAZA NOCLEGOWA POLSKIEGO WYBRZEŻA OD DŻWRZYNA PO JAROSŁAWIEC W LATACH 1986–2012 ORAZ PERSPEKTYWY JEJ ROZWOJU DO 2025 ROKU

1. Wprowadzenie

Polskie wybrzeże o łącznej ogólnej długości linii brzegowej wynoszącej 770 km jest obszarem bardzo intensywniej eksploracji turystycznej. Aby przeprowadzić badania dotyczące skali rozwoju bazy noclegowej konieczne jest ustalenie odcinków wybrzeża szczególnie intensywnie eksplorowanych pod względem turystycznym, gdyż w gospodarce rynkowej wielkość istniejącej bazy noclegowej jest nierozzerwalnie związana z wielkością ruchu turystycznego. W tym celu najlepiej posłużyć się ogólnie dostępną miarą wykonanej „pracy obiektów noclegowych”, jaką jest liczba udzielonych noclegów w oficjalnie rejestrowanych przez GUS obiektach noclegowych na poziomie gmin i powiatów w kraju. Należy przy tym zauważyć, że baza noclegowa wykazywana w danych statystycznych GUS nie dotyczy pokoi gościnnych, wynajmowanych mieszkań i apartamentów. Bardzo rzadko wykazywane są w niej licznie działające w pasie nadmorskim pensjonaty, domki letniskowe, pola biwakowe (namiotowe) i kwatery agroturystyczne. Nie w pełni reprezentowane są także ośrodki wczasowe, hotele i inne obiekty nieklasyfiko-

wane. W powiecie kołobrzeskim według danych GUS w 2010 r. funkcjonowało 128 obiektów oferujących 23 343 miejsca noclegowe, tymczasem na terenie tego powiatu według badań własnych autora z 2012 r. działało aż 3158 różnorodnych obiektów noclegowych dysponujących łącznie 90 938 miejscami noclegowymi (tab. 1).

Tabela 1. Baza noclegowa według danych GUS i wyników badań własnych na przykładzie powiatu kołobrzeskiego

Rodzaj obiektu noclegowego	Według GUS (2011 r.)		Badania własne (sezon 2012 r.)	
	liczba			
	obiektów	miejsc	obiektów	miejsc
Sanatoria	24	8 111	40	9 920
Hotele	33	4 487	41	5 800
Pensjonaty	7	476	101	4 078
Ośrodki wczasowe	49	7 680	217	23 639
Pola namiotowe	0	0	12	1 345
Domki letniskowe	4	258	43	1 409
Kempingi	4	1 939	29	3 489
Wynajmowane mieszkania	bd.	bd.	371	1 872
Wynajmowane apartamenty	bd.	bd.	321	5 335
Wynajmowane pokoje gościnne	bd.	bd.	1 944	33 320
Agroturystyka	bd.	bd.	39	732
Inne nieklasyfikowane	7	392	0	0
Razem (dla regionu Kołobrzeg)	128	23 343	3 158	90 938
Powiat kołobrzeski to także nadwyżka ogólnej liczby mieszkań oceniana na ok. 10 tys. lokali				

bd. – brak danych.

Źródło: opracowanie własne autora.

Niedoszacowanie liczby miejsc noclegowych przez GUS osiąga poziom około 75%, co wynika z działalności bardzo rozbudowanej drobnej bazy noclegowej we wszystkich miejscowościach nadmorskich powiatu kołobrzeskiego. W powiecie sławieńskim niedoszacowanie wielkości bazy noclegowej wyniosło blisko 30%, a w powiecie koszalińskim około 55%. Generalnie w skali polskiego wybrzeża dane GUS dotyczące wielkości bazy noclegowej obejmują od 25% (powiat kołobrzeski) do 75–80% funkcjonującej bazy noclegowej (Trójmiasto). Na bazie danych GUS o liczbie udzielonych noclegów w poszczególnych powiatach nadmorskich oraz na podstawie wspom-

nianych wcześniej różnic w wielkości działającej bazy noclegowej można stwierdzić, że najbardziej rozbudowanym zapleczem noclegowym dysponują powiaty zachodniej części wybrzeża środkowego: kołobrzeski (miasto i gmina Kołobrzeg oraz gmina Ustronie Morskie), koszaliński (gmina Mielno) i sławieński (miasto Darłowo i gmina Postomino – miejscowość Jarosławiec). Znaczącym, ale nieewidencjonowanym w pełni przez GUS zapleczem noclegowym dysponują także miasta Świnoujście i Międzyzdroje, gmina Dziwnów (powiat kamieński), gmina Rewal (powiat gryficki), miasto Władysławowo (powiat pucki) oraz gmina Stegna i miasto Krynica Morska (powiat Nowy Dwór Gdański). Wiele obiektów bazy noclegowej niewykazywanych przez GUS występuje także w Sopocie i Gdańsku. Największą skalą liczby noclegów cechują się trzy powiaty wybrzeża środkowego jako tzw. region kołobrzeski (tab. 2).

Tabela 2. Udzielone noclegi według powiatów i regionów turystycznych polskiego wybrzeża w 2011 r.

Powiaty	W mln	%	Administracyjnie	%	Funkcjonalnie	%
Świnoujście	0,97	7,33	region kamieński		region kamieński	
Kamieński	1,26	9,52				
Gryficki*	0,80	6,05				
Gryficki*	0,27	2,04	3,30	24,90	3,03	22,90
Kołobrzeski	3,45	26,08	region kołobrzeski		region kołobrzeski	
Koszaliński	0,88	6,65				
Sławieński	0,92	6,95	5,25	39,68	5,52	41,72
Słupski	0,81	6,12	region pucki		region pucki	
Lęborski	0,48	3,63				
Wejherowski	0,20	1,51				
Pucki	0,99	7,48	2,48	18,75	2,48	18,75
Sopot	0,57	4,31	region gdański		region gdański	
Gdańsk	1,24	9,37				
Nowodworski	0,39	2,95				
Razem	13,23	100,00	13,23	100,00	13,23	100,00

*gryficki – wydzielono miejscowości Mrzeżyno i Rogowo związane z regionem kołobrzeskim.

W mieście Gdynia odnotowano mniej niż 0,3 mln noclegów, brak danych GUS za 2011 r.

Porównanie danych statystycznych GUS dla powiatów nadmorskich kraju pozwala zauważyć bardzo silną koncentrację bazy noclegowej w powiecie kołobrzeskim, gdzie w 2011 r. zrealizowano aż 26,08% wszystkich

noclegów polskiego wybrzeża odnotowanych w statystykach GUS (rys. 1). Średnia dla 13 powiatów wybrzeża w tym czasie wyniosła 7,69%, była zatem 3,5-krotnie niższa od wyników powiatu kołobrzeskiego. Dwa sąsiednie badane powiaty wybrzeża zachodniego odnotowały udziały na poziomie 6,65 i 6,95%.

Za przeprowadzeniem badań szczegółowych na obszarze wybranych trzech powiatów (kołobrzeskiego, koszalińskiego, sławieńskiego) przemawia także dość mała liczba miejscowości turystycznych (odpowiednio po 6, 7, 3), a jednocześnie skala realizowanych przez nie funkcji noclegowych. Dodatkowym czynnikiem jest rozbudowany tu wypoczynek weekendowy obejmujący 15 tys. miejsc w powiecie kołobrzeskim, 43 tys. miejsc w koszalińskim i 17 tys. miejsc w sławieńskim. Ważną rolę odgrywają również granice funkcjonalne między miejscowościami Pogorzelica i Mrzeżyno (12 km) oraz Jarosławiec i Ustka (22 km) związane z występowaniem terenów wojskowych. Granice te stanowią istotne odgraniczenie zagospodarowania turystycznego od pozostałych części wybrzeża (rys. 2).

W ramach badanego odcinka wybrzeża celowo pominięto kilkanaście miejscowości nadmorskich, w których prawdopodobnie funkcjonują jedynie pojedyncze obiekty noclegowe lub są to miejscowości, gdzie funkcja turystyczna nie występuje (np. Pleśna, Wicko Morskie).

2. Baza noclegowa trzech rejonów nadmorskich w 2012 roku

Badania własne realizowane w latach 2002–2012 w powiecie kołobrzeskim oraz spostrzeżenia zawarte w literaturze przedmiotu (PRZYBYŁOWSKI, TAMOWICZ 2011, RYDZ 2006, 2011) pozwalają stwierdzić, że najistotniejszym problemem jest pozyskanie dokładanych danych dotyczących faktycznej wielkości istniejącej bazy noclegowej. Problem ten dotyczy skali mikro (poszczególne miejscowości), jak i skali makro (gminy, powiaty, województwa, kraj).

Są dwa podstawowe rodzaje informacji o wielkości i rodzaju bazy noclegowej – dane dotyczące rodzajów i liczby miejsc w poszczególnych obiektach noclegowych oraz informacje ogólne sumaryczne dla poszczególnych miejscowości, gmin, powiatów itp. Statystyka ta w większości przypadków

dotyczy pojedynczych obiektów, a jeśli ma ona charakter zbiorczy to jest zwykle niepełna i nieporównywalna ze sobą.

Wyróżnić można także trzy podstawowe poziomy szczegółowości i wiarygodności danych dotyczących wielkości i rodzajów działającej turystycznej bazy noclegowej:

- oficjalne dane statystyczne GUS (na podstawie sprawozdań KT-1) oraz szacunki;
- dane przekazywane przez urzędy gmin (rejestry gminne bazy noclegowej), lokalne i regionalne organizacje turystyczne, centra turystyczne itp.,
- własne badania terenowe wsparte przez kwerendę zdjęć lotniczych i satelitarnych, analizę danych katastralnych oraz numeracji działek i budynków, analiza dokumentacji studium zagospodarowania przestrzennego, planów miejscowych, a także szczegółowe badania portali i ogłoszeń dotyczących turystyki, a zwłaszcza wynajmu miejsc noclegowych we wszelkiego rodzaju bazie noclegowej oraz innych nieformalnych miejscach noclegowych (np. wynajmowanie mieszkań i apartamentów, pokoi, miejsc noclegowych „u rodziny”) i nadwyżki lokali mieszkalnych na danym terenie itp.

Wspomniane różnice dostępności i szczegółowości danych na temat bazy noclegowej powodują konieczność przeprowadzania żmudnych badań terenowych oraz weryfikację danych zbiorczych, jakie dostępne są w GUS lub w ewidencjach gminnych bazy noclegowej. Efektem przeprowadzanych badań jest ewidencja bazy noclegowej obejmującej 5448 podmiotów wynajmujących miejsca noclegowe, w tym 1584 prowadzące działalność całoroczną. Zewidencjonowana podczas badań baza noclegowa liczyła w sezonie letnim 2012 r. 153 965 miejsc noclegowych w tym 57 285 całorocznych. Działalność całoroczną w miejscowościach nadmorskich trzech powiatów prowadzi 29,01% obiektów noclegowych, które dysponują 37,3% miejsc noclegowych. Współczynnik sezonowości jest najniższy dla rejonu Darłowo (60,1%), a najwyższy w rejonie Mielno (78,4%). Spośród 16 badanych miejscowości najniższą sezonowość odnotowano w Jarosławcu (36%), Dąbkach (37,5%) i Kołobrzegu (38,3%). Najwyższy udział bazy sezonowej osiągnęły Sianożęty (98,3%), Łazy (92,5%) oraz Chłopy (90,9%) (rys. 3).

Rejon kołobrzeski cechuje się nie tylko największą i najbardziej zróżnicowaną bazą noclegową na całym odcinku badanego wybrzeża, ale także tym, że baza ta ma najwyższy udział obiektów całorocznych. Osiągnięto tu rów-

Rys. 3. Liczba całorocznych i sezonowych miejsc noclegowych według miejscowości i w trzech rejonach turystycznych wybrzeża zachodniego w 2012 r.

Źródło: badania własne autora

niez najwyższy poziom rozwoju funkcjonalnego, dzięki czemu większość obiektów noclegowych działa w systemie całorocznym (rys. 4). Świadczy to

także o dojrzałości rejonu Kołobrzeg do pełnienia funkcji kluczowego centrum obsługi ruchu turystycznego, dla którego jedynym konkurentem na wybrzeżu jest Trójmiasto.

Rys. 4. Udział procentowy całorocznej bazy noclegowej ogółem oraz w trzech rejonach turystycznych wybrzeża w podziale na poszczególne rodzaje obiektów noclegowych w 2012 r.

Źródło: badania własne autora

Obok istotnego zróżnicowania wielkościowego i znaczących różnic w zmianach wielkości bazy noclegowej w poszczególnych miejscowościach ważna jest także struktura rodzajowa obiektów całorocznych i sezonowych dla poszczególnych miejscowości, trzech rejonów nadmorskich i badanego odcinka wybrzeża – regionu kołobrzieskiego (rys. 5).

Największymi zmianami sezonowości cechują się miejscowości nadmorskie, w których rozbudowywano bazę noclegową w formie pól namiotowych (100% bazy sezonowej), kempingów (100%), domków letniskowych (89,7%) oraz pokoi gościnnych (97,6% miejsc sezonowych). Znacznymi wahaniami ze względu na istotną wielkość bazy noclegowej charakteryzują się miejscowości z rozbudowaną bazą ośrodków wczasowych oraz gospodarstw agroturystycznych (po 59,6% łóżek sezonowych). Najmniejsze wahania sezonowości dotyczą z kolei bazy sanatoryjnej (0%), hotelowej (2,3%), apartamentów (6,1%), mieszkań (10,4%) oraz pensjonatów (28,2% to baza sezonowa). Zjawisko sezonowości dla poszczególnych miejscowości i rejonów wybrzeża jest silnie zróżnicowane i wpływa na ich funkcjonowanie turystyczne. W regionie kołobrzieskim udział miejsc sezonowych wyniósł średnio 62,8%.

Rys. 5. Wielkość i struktura sezonowej i całorocznej bazy noclegowej dla miejscowości, rejonów i obszaru badań (regionu kołobrzegijskiego) w roku 2012
 Źródło: badania własne autora

Tabela 3. Charakterystyka statystyczna miejscowości i regionów nadmorskich w 2012 r.

Miejscowość	Liczba mieszkańców			Baza noclegowa				Wypoczynek świąteczny			Obciążenie turystyczne			Obciążenie ogólne			Pojemność turystyczna		
	1986	2012	2025	1986	Proj. 1986	2012	Proj. 2025	2025	1986	2012	2025	1986	2012	2025	1986	2012	1986	2012	2025
	0,25	0,80	1,5	10,4	13,0	17,1	8,0	25,1	0	2,5	2,5	10,4	19,6	27,6	10,7	20,4	29,1	15,5	17,0
	0,25	2,0	3,0	1,4	10,0	9,9	4,0	13,9	0	2,5	2,5	1,4	12,4	16,4	1,7	14,4	19,4	14,8	15,5
Dźwirzyno	41,7	45,5	47,5	12,2	40,0	47,9	7,0	54,9	5,0	7,5	10,0	17,2	55,4	64,9	58,9	100,9	112,4	12,7	13,5
Kołobrzeg	1,20	2,5	3,5	1,4	18,0	23,5	8,0	31,5	0	2,5	2,5	14,0	26,0	36,5	15,2	28,5	40,0	19,2	20,5
Sianożęty-Ustronie Morskie-Wieniotowo	0,25	0,50	0,75	1,4	13,5	1,3	0	1,3	0	0	0	1,4	1,3	1,3	1,7	1,8	2,1	2,4	2,5
Gąski	0,20	0,25	0,30	5,3	7,0	7,0	3,0	10,0	0	2,0	2,0	5,3	9,0	12,0	5,5	9,3	12,3	8,5	9,0
Sarbinowo	0,15	0,25	0,35	1,2	3,0	1,1	0,5	1,6	0	3,0	3,0	1,2	4,1	4,6	1,4	4,4	5,0	3,8	4,0
Chłopy	0,30	0,50	0,8	0,80	3,0	1,2	0,5	1,7	10,0	10,0	10,0	10,8	11,2	11,7	11,1	11,7	12,5	4,9	5,2
Mielenko	1,5	2,5	3,5	9,4	19,5	19,0	6,0	25,0	25,0	25,0	30,0	34,4	44,1	55,1	35,9	46,6	58,6	14,4	15,0
Mielno-Unieście	0,20	0,50	0,80	4,6	6,2	4,0	1,0	5,0	3,0	3,0	5,0	7,6	7,0	10,0	7,8	7,5	10,8	8,5	9,0
Łązy	0,30	0,75	0,85	4,7	11,0	5,3	1,5	6,8	0	2,0	4,0	4,7	7,3	10,8	5,0	8,0	11,6	7,7	8,0
Dąbki	12,0	14,5	14,0	7,9	18,0	9,4	5,5	14,9	0	5,0	7,5	7,9	14,4	22,4	19,9	28,9	36,4	12,0	12,5
Darłowo	0,30	0,50	0,60	8,5	8,5	6,8	3,0	9,8	8,5	10,0	10,0	17,0	16,8	19,8	17,3	17,3	20,4	11,3	12,0
Jarostawiec	1986	2012	2025	1986	Proj. 1986	2012	Proj. 2025	2025	1986	2012	2025	1986	2012	2025	1986	2012	1986	2012	2025
Razem	43,4	50,8	55,5	38,0	81,0	98,3	27,0	125	5,0	15,0	20,0	43,0	113	145	86,4	164,1	200,8	62,2	65,5
Rejon Kołobrzegu	2,6	4,5	6,5	22,8	52,2	33,7	11,0	44,7	38,0	43,0	50,0	60,8	76,7	94,7	63,4	81,2	101,2	42,5	44,7
Rejon Mielna	12,6	15,8	15,5	21,2	37,5	21,5	10,0	31,5	8,5	17,0	21,5	29,7	38,5	53,0	42,3	54,2	68,4	31,0	32,5
Rejon Darłowa	58,6	71,1	77,5	82,0	170,7	154	48,0	201	51,5	75,0	91,5	134	229	293	192	299,5	370,4	136	143
Razem																			

Dane dla 1986 r. na podstawie: A. SZWICHTENBERG (1991, s. 181).

Źródło: badania własne autora.

Badania wielkości istniejącej bazy noclegowej pozwalają zauważyć bardzo silną dominację rejonu Kołobrzeg w stosunku do rejonów sąsiednich. Kołobrzeg jako największa miejscowość nadmorska wyróżnia się bardzo rozbudowaną całoroczną bazą noclegową, której wielkość osiągnęła 29 500 miejsc noclegowych, a razem z czterema sąsiednimi miejscowościami liczyła ona 39 tys. łóżek. Dla porównania liczba mieszkańców miasta wynosi 45 tys., a łącznie z czterema wspomnianymi wcześniej miejscowościami 50 tys. Można zatem stwierdzić, iż dzięki turystyce średnia liczba mieszkańców i turystów tego odcinka wybrzeża osiąga ok. 80–90 tys. osób. W sezonie letnim 2012 r. ogólna liczba miejsc przekroczyła 98 tys., a zatem liczba mieszkańców i turystów zbliżyła się do ok. 140–150 tys.

Pozostałe dwa odcinki wybrzeża (rejon) dysponują znacznie mniejszą całoroczną bazą noclegową, którą w rejonie turystycznym Mielno można ocenić na 7,2 tys. miejsc, a w rejonie Darłowo na 10,7 tys. miejsc. Baza ta w okresie sezonu 2012 r. zwiększała się odpowiednio do ponad 33,6 tys. łóżek w rejonie Mielno i blisko 21,5 tys. w rejonie Darłowo. Potencjał demograficzny obu tych regionów (4,5 i 15,75 tys. mieszkańców) zwiększa łączną liczbę ludności wraz z turystami poza sezonem odpowiednio do 11 tys. i 26,5 tys. osób, natomiast w sezonie letnim do 38 tys. i 37 tys. osób. W obu przypadkach są to wielkości blisko 4-krotnie mniejsze niż w rejonie kołobrzesckim. Cechą charakterystyczną jest znaczący udział tzw. wypoczynku świątecznego, zwłaszcza dla rejonu Mielna oceniany na ok. 45 tys. osób, natomiast dla obu sąsiednich regionów wielkość ta nieco przekracza 15 tys. Znacząca różnica dla rejonu Mielno w wypoczynku weekendowym wynika z sąsiedztwa miasta Koszalina.

Podsumowując powyższe można stwierdzić, że w okresie letnim podczas weekendów przy pięknej pogodzie łączne wielkości wskaźników obciążenia turystycznego dla poszczególnych rejonów osiągają wartości: 113,3 tys. (rejon Kołobrzegu), 76,6 tys. (rejon Mielna) i 38,5 tys. (rejon Darłowa). Doliczając ludność miejscową w okresie sezonu letniego łączne wskaźniki ogólnego obciążenia poszczególnych regionów nadmorskich wynoszą odpowiednio: około 164 tys. osób (rejon Kołobrzegu), 81,1 tys. (rejon Mielna) i 54 tys. (rejon Darłowo). Najbardziej intensywnie eksplorowany turystycznie pas miejscowości nadmorskich zachodniego wybrzeża jest obszarem przebywania stałego i czasowego mieszkańców i turystów, których liczbę w sezonie 2012 r. szacuje się na ok. 300 tys. osób jednocześnie. Do roku 2025 obciążenie ogólne tego obszaru może wzrosnąć do około 370 tys. osób (tab. 3).

Podczas pogodnych weekendów letnich 2012 r. do blisko 300 tys. turystów przebywających w strefie nadmorskiej (turystycznym regionie kołobrzeskim) należy dodać ludność miast (Kołobrzeg, Darłowo, Koszalin, Białogard, Sławno) oraz kilkunastu sąsiadujących z nimi gmin wiejskich. Wówczas liczba ludności, turystów i odwiedzających mogłaby sięgnąć około 450 tys. osób jednocześnie, natomiast w 2025 r. wielkość ta może przekroczyć 0,5 mln osób. Ruch turystyczny 2–2,5-krotnie przekracza pojemność turystyczną badanego obszaru. Około 2025 r. pojemność turystyczna badanych nadmorskich rejonów turystycznych może zostać przekroczona w sumie 2,5–3-krotnie. Już obecnie odnotowywane są zagrożenia związane z ochroną walorów i zasobów środowiska przyrodniczego oraz wysoki poziom eksploatacji i obciążenia ekosystemów.

3. Podsumowanie

Na przestrzeni ostatnich ponad 25 lat miały miejsce znaczące przyrosty wielkości istniejącej bazy noclegowej. Wielkości istniejące i projektowane w roku 1986 zakładały nieomal podwojenie istniejącej bazy noclegowej w skali rozpatrywanych rejonów turystycznych. Na poziomie poszczególnych miejscowości zakładano wstrzymanie dalszych inwestycji (miejscowość Jarosławiec) natomiast w przypadku innych miejscowości zakładano wzrost 7-krotny (Grzybowo), a nawet 10-krotny (Gąski). Generalnie największe inwestycje w bazę noclegową planowano w Kołobrzegu, Mielnie, Darłowie, Grzybowie i Gąskach. Zakładane w połowie lat 80. minionego stulecia wielkości (SZWICHTENBERG 1991) faktycznie przekroczono we wszystkich miejscowościach rejonu turystycznego Kołobrzeg (średnio o 20%), natomiast w rejonie Mielno wielkość bazy noclegowej w 2012 r. osiągnęła zakładany poziom w blisko 70%, a w rejonie Darłowo w ok. 60%. Do 2025 r. projektowany poziom wielkości bazy noclegowej dla rejonu Kołobrzeg może zostać przekroczony o około 50%, a w rejonach sąsiednich wielkości te osiągną poziom 85–90% (rys. 6).

Baza noclegowa stanowi część kompleksowego zagospodarowania wybrzeża, natomiast jej wielkość, poziom koncentracji oraz procesy, jakie w niej zachodzą, pozwalają stwierdzić, że mamy tu do czynienia z bardzo szybkim urbanizowaniem się niektórych odcinków polskiego wybrzeża (DZIEGIEĆ

1995, LISZEWSKI 1995, RYDZ 2006, 2011). Skala zachodzących przemian w okresie poprzednich 25 lat nie ma odpowiednika historycznego, a jednocześnie w niedalekiej przyszłości zjawiska urbanizacyjne będą na nieco

Rys. 6. Wielkość bazy noclegowej w podziale na miejscowości i rejon turystyczny w latach 1986, 2012 i 2025

Źródło: badania własne autora

mniejszą skalę kontynuowane. Obiekty noclegowe pasa wybrzeża o faktycznej długości blisko 50 km są w stanie przyjąć i zapewnić nocleg dla około 160 tys. turystów, gości i kuracjuszy. Skala inwestycji, urbanizacja, obciążenie środowiska oraz niejasne perspektywy tej części Polski są przyczyną kontynuowania przez autora badań szczegółowych oraz zamierzonej ich dalszej intensyfikacji w przyszłości.

BIBLIOGRAFIA

- DZIEGIEĆ E., 1995, *Urbanizacja turystyczna terenów wiejskich w Polsce*, „Turyzm”, 5(1), s. 5–56.
- LISZEWSKI S., 1995, *Przestrzeń Turystyczna*, „Turyzm”, 5(2), s. 87–103.
- PRZYBYŁOWSKI M., TAMOWICZ P., 2011, *Opracowanie koncepcji funkcjonalnej klastra (inicjatywy klastrów) w zakresie turystyki uzdrowiskowej*, IBNGR, Gdańsk.
- RYDZ E., 2006, *Przemiany struktur społeczno-gospodarczych w okresie transformacji systemowej na Pomorzu Środkowym*, Pomorska Akademia Pedagogiczna w Słupsku, Słupsk.
- RYDZ E., 2011, *Rola turystyki w rozwoju strefy nadmorskiej na przykładzie Pomorza Środkowego*, [w:] B. Włodarczyk (red.), *Turystyka. Księga jubileuszowa w 70 rocznicę urodzin Profesora Stanisława Liszewskiego*, Wyd. Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, s. 319–336.
- SZWICHTENBERG A., 1991, *Stymulatory i bariery rozwoju funkcji turystycznej w polskiej strefie nadbałtyckiej*, Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna w Koszalinie, Koszalin, 1991, ss. 226.